

Janne Støen, Hildegunn Fandrem og Erling Roland (red.)

STEMMER I MOBBESAKER

Resultater og erfaringer fra Stigma-prosjektet

FAGBOKFORLAGET

STEMMER I MOBBESAKER

Janne Støen, Hildegunn Fandrem og Erling Roland (red.)

STEMMER I MOBBESAKER

Resultater og erfaringer fra Stigma-prosjektet

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2018 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave / 1. opplag 2018

ISBN: 978-82-450-2782-2

ISBN (trykt): 978-82-450-2215-5

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen

Forsidedesign: Bård Gundersen

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

FORORD

Det meste av mobbeforskningen i Norge og internasjonalt er blitt presentert i form av tall, og det er selvsagt viktig å vite hvor mange prosent av barn og unge som utsettes for mobbing i skolen, og andelen som regelmessig er utøvere. Det er også nyttig å kjenne den statistiske sammenhengen mellom mobbing og forhold i lokalsamfunnet, skolen, klassen og ulike forhold ved elevene selv.

Når vi forskere lytter nøye til stemmene i mobbesaker, kan vi avdekke og formidle forhold som tall ikke kan: følelser, tanker om årsaker, forståelse av ansvar.

I mobbesaker er det mange stemmer, og vi hører hvor ulike de er, alt etter hvilken rolle de har. Trolig er dette et av de viktigste funnene i forskningsprosjektet Stigma, som vi gjengir og diskuterer resultater fra i denne boken. Fordi perspektivene er så forskjellige, er sakene ofte komplekse og langvarige. Det gjelder blant annet de sakene vi har undersøkt.

Vi håper at stemmene i denne boka, og analysene av dem, både kan danne grunnlag for forskning videre og være nyttige bidrag i å heve den forskningsbaserte kunnskapen hos masterstudenter og de som jobber i og med skole.

Vi vil takke alle som har latt seg intervjuet i Stigma-prosjektet. Og takk fra oss redaktører til de andre forfatterne. Noen har deltatt i informasjonsinnsamlingen, og alle har gjort dypdykk i et omfattende forskningsmateriale.

Janne Støen, Hildegunn Fandrem og Erling Roland

Redaktører

Porsgrunn og Stavanger, april 2018.

INNHold

1	MOBBING I ET SYSTEMPERSPEKTIV	11
	JANNE STØEN, HILDEGUNN FANDREM OG ERLING ROLAND	
	Mobbearbeid på nasjonalt nivå — utvikling og status	15
	Læringsmiljøprosjektet	16
	Grunnlagsdokument for det videre arbeidet med mobbing	17
	Lovverket	18
	Mobbingens mekanismer — individ og kontekst	20
	Stigma-prosjektet	24
	Bokas struktur	25
	Referanser	27
2	HØYESTERETTS STEMME OM MOBBING I SKOLEN	31
	NINA LEWIN	
	Metode	32
	Høyesterettsdokumentet Rt-2012-146	33
	Oppsummering av resultater	41
	Referanser	46
	Rettsdokumenter	47
	Elektroniske kilder	47
3	«MYE Å HOLDE ORDEN PÅ»	49
	Er skoleeier sitt ansvar bevisst i arbeidet med forebygging, avdekking og håndtering av mobbing?	
	SVEIN ERIK NERGAARD OG HILDEGUNN FANDREM	
	Forholdet mellom politisk nivå, administrativt nivå og skolenivå	51
	Kompetanse på skoleiernivå	52
	Forsvarlig system	53
	Betydning av organisasjonsform og kommunestørrelse	54
	Arbeid med mobbesaker	54
	Problemstilling	55

Metode.....	55
Resultater og diskusjon.....	58
Oppsummering, implikasjoner og videre forskning.....	68
Referanser.....	69

4 «DEN KOMMUNIKASJONEN – JEG KUNNE GJORT DET ANNERLEDES»..... 71

Om rektors rolle i mobbesaker

HANNE JAHNSEN OG TERJE ANGELSKÅR

Rektors rolle i arbeidet med mobbing.....	72
Problemstilling.....	76
Metode.....	77
Resultater og diskusjon.....	78
Oppsummerende refleksjoner og konklusjoner.....	88
Implikasjoner for praksis.....	91
Referanser.....	91

5 «DE HAR ALLTID VÆRT UENIGE»..... 95

Fire læreres tanker om egne handlinger i etterkant av en langvarig mobbesak

JANNE STØEN OG HANNE JAHNSEN

Lærers betydning i klasserommet.....	95
Arbeid med relasjoner.....	97
Lærers forståelse av og kunnskap om mobbing.....	98
Avdekking og stopping.....	99
Samarbeid i kollegiet.....	100
Samarbeid med foreldre.....	101
Problemstilling.....	102
Metode.....	103
Resultater og diskusjon.....	104
Oppsummering, implikasjoner for praksis og videre forskning.....	112
Referanser.....	113

6 «VI BLE NOEN MASEKOPPER – VI BLE IKKE TRODD»..... 117

Foreldres rolle i mobbesaker

JANNE STØEN OG HILDEGUNN FANDREM

Hva sier lovverket om hjem—skole samarbeid?.....	118
Faktorer av betydning for et godt hjem—skole—samarbeid.....	120
Oppdragerstil og hjemmeforhold sin betydning for at barn blir involvert i mobbing.....	121

Foreldres rolle i arbeid med mobbesaker	123
Problemstilling	124
Metode.....	125
Resultater og diskusjon.....	126
Oppsummering, implikasjoner og videre forskning.....	133
Referanser	135
 7 «JEG HADDE INGEN GLADE TANKER I HODET»	139
Elever som har blitt utsatt for langvarig mobbing, og deres psykiske helse	
PÅL ROLAND, JANNE STØEN OG IDA RISANGER SJURSØ	
Å bli utsatt for mobbing påvirker psykisk helse	140
Hvem er i risikozonen for å bli utsatt for mobbing?.....	142
Problemstilling	143
Metode.....	143
Resultater og diskusjon.....	144
Implikasjoner for praksis	152
Referanser	154
 8 TYPE I- OG TYPE II-SKOLER	157
Problemløsning i mobbesaker	
ERLING ROLAND	
Typologi.....	157
Fasetypologi.....	159
Metode.....	159
Resultat og diskusjon	160
Metodiske betraktninger og videre forskning	169
Referanser	171
 9 SPEKTER	173
Et verktøy for å kartlegge mobbing	
ERLING ROLAND, ANN KRISTIN KOLSTØ-JOHANSEN OG GAUTE AUESTAD	
Behov for kartlegging	173
Spekter	174
Problemstillinger.....	175
Metode.....	175
Resultater	176
Nytteverdien av Spekter	178

Elevsamtaler	180
Holdningene til elevene og foreldrene	182
Informasjon og positivitet	184
Oppsummering av hovedfunn	184
Metodiske betraktninger	185
Dokumentasjon og angiveri	186
Videre forskning	187
Epilog	187
Referanser	187

10 INNSATSTEAM MOT MOBBING OG PPTS ROLLE

BENTE M. BAKKEN, GUTTORM HELGØY OG TROND HANSEN RIISE

Problemstilling	190
Skolenivå — interne ressursteam i Tromsø-skolene	191
Kommunenivå, TRYGG I FJELL	193
Kompetanseheving og bevisstgjøring	194
Fylkes- og kommunenivå, innsatsteam mot mobbing i Møre og Romsdal	198
Hvordan hjelpe skolene?	199
Kompetansebygging i PPT	199
Erfaringer	200
Et sammenhengende innsatssystem	203
En systemgjennomgående tiltaksmodell mot mobbing	206
Kompetanseutvikling i teamene	208
Konklusjon og veien videre	208
Referanser	210

11 DET KREVENDE ARBEIDET MED MOBBESAKER

Innsats og samarbeid på mange nivåer

JANNE STØEN, HILDEGUNN FANDREM, ERLING ROLAND OG PÅL ROLAND

Perspektivtaking i mobbesaker	215
Barnekonvensjonen	217
Regelendringen	219
Langsiktig arbeid og betydningen av et godt klassemiljø	222
Videre forskning	228
Referanser	230

FORFATTEROMTALER

I MOBBING I ET SYSTEMPERSPEKTIV

Janne Støen, Hildegunn Fandrem og Erling Roland

«Vi må begynne å innse at mobbing både på skolen, arbeidsplassen og i fritiden ikke er en personkonflikt, men et miljø som ekskluderer den enkelte. Det er et resultat av at en gruppe velger å la noen bli trakassert, utestengt eller glemt.» Dette skriver 20 år gamle Brynjar Andersen Saus på Aftenpostens SiD-side den 7. februar 2017. Han tenker tilbake på de gangene han, som så mange av hans medelever, var med på å utestenge, flire og ikke gripe inn når han var vitne til mobbing. Ved ikke å gjøre noe var han med på å bidra til at mobbing og krenkende handlinger fikk fortsette.

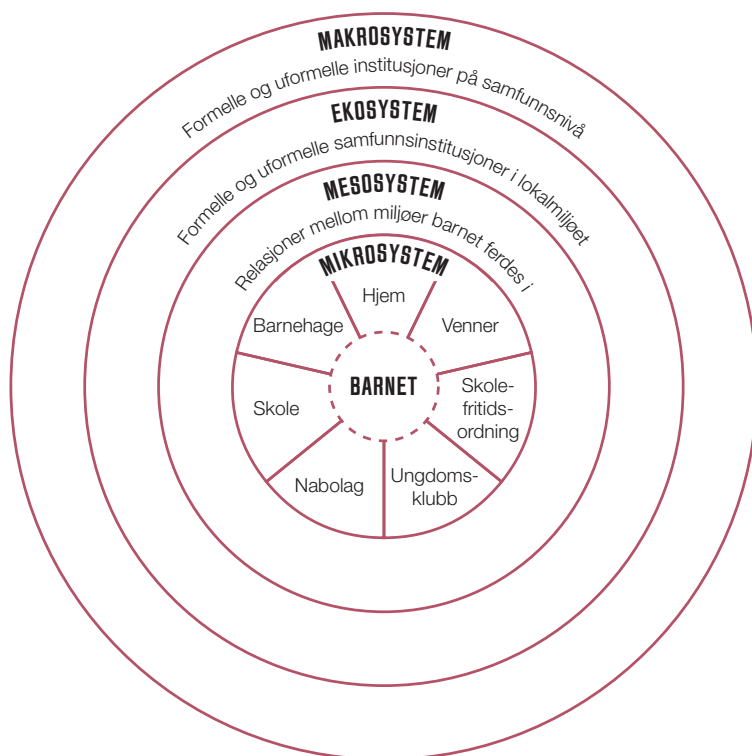
Denne boka handler om nettopp det, at mobbing er mer enn det som skjer mellom den som mobber og den som utsettes for mobbing, og at det derfor handler om hvordan ulike aktører kan ha ulike roller når det gjelder å forebygge, avdekke og stoppe mobbing. Mobbing, som all annen atferd, foregår i en kontekst og må derfor også behandles og forstås som en del av et komplekst sosialt samspill (Pepler, 2006). Atferd kan beskrives som et resultat av et individs interaksjon med sine omgivelser (Espelage & Swearer, 2010). Det betyr at når man skal arbeide med en mobbesak, er det nødvendig å interessere seg for nettopp denne interaksjonen og for interaksjonen mellom ulike systemer. Ulike aktører vil ha ulik påvirkning, og for å kunne stoppe negative handlinger på en hensiktsmessig måte må vi ha kunnskap om de mekanismene som kan oppstå i de ulike interaksjonene, og hvorfor de oppstår.

I boka belyser forfatterne ulike aktørers handlinger, samspill og ansvar i mobbesaker. Internasjonalt brukes begrepet *Whole School Community Approach* (O'Moore, 2010) om den anbefalte tilnærmingen i antimobbearbeid, som innebærer at alle systemer rundt individet spiller en viktig rolle. *Whole School Community Approach* er basert på den grunnleggende oppfatningen at mobbing er en systemutfordring, og

at arbeidet for å stoppe og forebygge må rettes mot hele skolekonteksten, inkludert aktører utenfor skolen (Richard mfl., 2012). Vi mener at denne tilnærmingen kan knyttes til en sosioøkologisk modell for arbeidet med mobbing.

Den kjente utviklingspsykologen Urie Bronfenbrenner var opptatt av prinsippet at barn formes i interaksjonen mellom individet selv og omgivelsene. I tillegg har samspillet mellom andre personer i omgivelsene betydning for individet. Bronfenbrenner illustrerte dette gjennom den utviklingsøkologiske modellen (Bronfenbrenner, 1979), som viser hvordan ulike faktorer på ulike nivåer har betydning i et barns oppdragelsesmiljø. Vi vil i det følgende bruke denne modellen for å belyse ulike aktørers betydning i arbeidet med mobbing.

Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell

Figur 1.1 Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell.

Modellen viser 4 ulike nivåer som henger tett sammen og som påvirker og påvirkes av hverandre og individene i miljøet. Det innerste nivået, som Bronfenbrenner kaller *mikronivået*, beskriver de nære relasjonene som barnet er en del av. Det består av de arenaene et barn er direkte involvert i, som familie, skole, venner og nærmiljø. Interaksjonen mellom barnet og foreldre og barnet og lærere har betydning for barnets utvikling. Relasjoner med jevnaldrende har også stor betydning, og når disse blir negative, som i en mobbesituasjon, kan det få store konsekvenser for barnets sosiale utvikling og læring. Alle elever påvirkes av hva læreren gjør når en mobbesak blir kjent, og av hvordan læreren undersøker en mobbesak. Videre påvirkes de av hvordan foreldrene oppfatter det som skjer i en mobbesituasjon, og hvordan foreldrene oppfatter eller forholder seg til konsekvensene mobbingen får for barnet. I denne boka lar vi elever som har blitt mobbet si noe om konsekvenser av mobbing, vi får innblikk i lærerens relasjon til elever som er involvert i mobbing, samt foreldrenes rolle i mobbesaker.

Samtidig er også samspillet mellom foreldre og lærere og mellom lærere og barnets venner av betydning. Dette er det neste nivået i Bronfenbrenners modell og kalles *mesonivået*. Et godt samarbeid mellom hjem og skole kan være avgjørende for å løse blant annet mobbesaker (Westergård, 2010; Hein, 2012), og måten en lærer behandler en elev på, får betydning for hvordan de andre elevene oppfatter vedkommende (Orpinas & Horne, 2010; Vaaland, 2016). På denne måten kan en mobbesak og håndteringen av denne også få betydning for den sosiale utviklingen til elever som ikke er direkte berørt, og for om han eller hun blir involvert i mobbing. Hvordan de ulike aktørene kommuniserer og samhandler, virker altså inn på barn og unges utvikling, læring og trivsel. Rektor vil i mange tilfeller også ha betydning på mesonivået, da rektor ofte er direkte involvert i mobbesaker, for eksempel gjennom samtaler med elever og foresatte. Samhandling mellom foreldre og skolen er tema både i kapitlet om foreldrestemmen og i kapitlet om rektor, noe som viser hvordan noe som skjer i hjemmet, får ringvirkninger på andre arenaer, som skolen.

På det tredje nivået i Bronfenbrenners modell, kalt *eksonivået*, beskrives samfunnskonstellasjoner som har en indirekte påvirkning på individer, for eksempel lærerstabiliteten ved en skole eller arbeidsløshet blant foreldre. Ustabilitet i personalet kan føre til uklarhet med hensyn til hvilke normer for atferd som gjelder, og dermed inkonsistens i læreres

reaksjoner på mobbeatferd. Dersom en skole videre har dårlig rykte og svak ledelse, kan det føre til en svekket lærerautoritet som igjen kan bidra til at det oppstår mobbesituasjoner i en eller flere klasser (Ertesvåg & Roland, 2014; Vaaland, 2016). Rektorer og skoleeiere har et spesielt ansvar for å sikre stabilitet og et godt læringsmiljø etter opplæringsloven. Hjelpinstansene har også betydning, først og fremst PP-tjenesten (PPT), som finnes i alle kommuner. I tillegg til å bistå elever med spesielle behov skal PPT bistå skolene i det systemiske arbeidet med å utvikle og fremme gode læringsmiljøer. På denne måten får instanser og ledere som er relativt fjerne fra de fleste enkeltelever, stor innflytelse på hvordan den enkelte elev opplever sitt læringsmiljø. Kommuner og skoler som har gode og systematiske planer for hvordan de skal avdekke, stoppe og forebygge mobbing, bidrar sterkt til å sikre et læringsmiljø fritt for mobbing og krenkelser. I boka hører vi både rektors og skoleeiers stemme, i tillegg til at PPTs rolle i arbeidet med mobbing diskuteres i eget kapittel.

Det fjerde nivået, *makronivået*, består av overordnede systemer, som lovverk, utdanningssystem og politiske føringer. For eksempel har de mange mobbemanifestperiodene fra regjeringens side satt arbeidet med mobbing på dagsordenen på nasjonalt nivå. Samtidig har vi sett at flere langvarige mobbesaker er prøvd for domstolene, også i Høyesterett. Både regjeringens føringer og dommene er med på å påvirke individene, fordi de skjerper og presiserer voksnes ansvar for å sikre elevers rettigheter til et trygt og godt skolemiljø. Skolemiljø generelt har høy prioritet hos norske politikere, og det er nå laget et grunnlagsdokument og en mer omfattende konkret plan for å følge opp tiltakene som ble foreslått i NOU 2015:2 «Å høre til». Vi omtaler nasjonale myndigheters satsing og lovverk i dette første kapittelet, mens domstolens stemme blir hørt i neste kapittel.

Bronfenbrenner var selv opptatt av at modellen skulle være i stadig utvikling, og mens kontekstens påvirkning på menneskelig atferd ble tillagt stor vekt i begynnelsen, fikk samspillet mellom individet og omgivelsene en etter hvert stadig sterkere betydning i hans artikler. Samspillet mellom et aktivt handlende individ og bevegelser i individets omgivelser på ulike nivåer utgjør drivkraften i menneskelig utvikling (Bronfenbrenner, 2005). Det betyr at et enkeltindivids handlinger vil påvirke konteksten og motsatt, noe denne boken vil

forsøke å vise gjennom å presentere mobbesaker slik de oppleves av aktørene på de ulike nivåene.

Oppsummert kan vi si at med Bronfenbrenners modell som teoretisk rammeverk forstår vi at i arbeidet med å stoppe og forebygge mobbing må vi rette blikket mot flere enn den som utøver mobbing og den som utsettes for mobbing. Mobbing kan forsterkes av eller være et resultat av en ubalanse i eller problematiske samhandlinger mellom de ulike aktørene som individet er i direkte eller indirekte kontakt med. I tillegg er systemer på et overordnet nivå av betydning for hvordan man ser på mobbingen som foregår, hva man gjør for å forebygge og stoppe den, og hva som skjer i et individs liv i etterkant av mobbingen. Mer konkret kan vi si at problematiske relasjoner i mange tilfeller kan være med på å opprettholde negative handlinger, for eksempel en klasse der flere elever har en dårlig relasjon til læreren, eller et konfliktfylt samarbeid mellom hjem og skole. Samtidig er det viktig at en rektor eller skoleeier evner å ta sin del av ansvaret i arbeidet med mobbing. Til slutt kan nasjonale myndigheter og domstol legge føringer og ha betydning for et individs liv, med tanke på innsats og ressurser som brukes på antimobbearbeid, og oppreising til den som har vært rammet av mobbing.

MOBBEARBEID PÅ NASJONALT NIVÅ – UTVIKLING OG STATUS

Mye av det empiriske materialet til kapitlene i denne boka er hentet fra skoler og kommuner som har deltatt i Læringsmiljøprosjektet; et statlig initiativ for å støtte skoler i arbeidet med å redusere mobbing blant elevene (Vold, 2015). Dette prosjektet føyer seg inn i en lang tradisjon i Norge, nemlig at nasjonale myndigheter bruker autoritet og penger på å motarbeide mobbing blant barn og unge.

Når denne boka skrives, er det 35 år siden Norge, som det første landet i verden, gjennomførte et nasjonalt tiltak mot mobbing i skolen, lansert av daværende statsråd Kjell Magne Bondevik sommeren 1983. Tiltaket besto av materiell som ble sendt til alle landets grunnskoler. Mest sentralt i tiltaket var en liten bok som beskrev årsaker til mobbing, forebygging og tiltak (Olweus & Roland, 1983).

Daværende Senter for atferdsforskning fikk i 1995 i oppdrag fra departementet å lede et nytt landsdekkende arbeid, der hovedtiltaket var å utdanne om lag 300 regionale ressurspersoner som skulle bistå skoler lokalt. En nyskrevet bok skulle støtte dette arbeidet (Roland

& Vaaland, 1996). Så fulgte Samtak i årene 1998–2001; et nasjonalt og omfattende kompetanseprogram for blant annet PPT, som hadde tiltak mot mobbing i sin portefølje (Lie, 2003). Også dette prosjektet ble ledet av Senter for atferdsforskning.

I sin nyttårstale i 2001 manet kong Harald til et nasjonalt krafttak mot mobbing, og daværende statsminister Kjell Magne Bondevik fulgte opp i sin nyttårstale kvelden etter. Det ble starten på Manifest mot mobbing, som Bondevik-regjeringen frontet i årene 2002–2004. Mange tiltak ble satt i verk, og flere hundre skoler tok i bruk enten Olweus-programmet mot mobbing eller Senter for atferdsforsknings program Zero (Tikkanen & Junge, 2004; Roland, 2011). I denne manifestperioden ble mobbingen redusert med omtrent 30 prosent i norske skoler (Roland, 2011).

Etter dette har ulike regjeringer lansert versjoner av slike «manifest mot mobbing». Disse har nok vært lite synlige og ikke særlig effektive – i alle fall steg «mobbekurven» igjen etter 2004 (Roland, 2011). Nå tyder tallene fra Elevundersøkelsen på at denne negative trenden har stoppet opp. Det kan se ut til at det har vært nokså stabilt, eller en svak nedgang. Tallene fra 2017 viser at ca. 6 prosent av norske elever oppgir at de blir mobbet 2–3 ganger i måneden eller oftere (Wendelborg, 2018).

LÆRINGSMILJØPROSJEKTET

I et notat i 2013 (Nilssen, 2013) konkluderte Utdanningsdirektoratet med at det finnes skoler som over tid har hatt høy forekomst av mobbing. Basert på tall fra Elevundersøkelsen ble det beregnet at 12 prosent av landets grunnskoler hadde vedvarende høye mobbetall i perioden 2010–2012. I samme notat foreslo direktoratet å sette i gang en målrettet innsats der skoleeiere som ikke allerede fikk støtte i arbeidet med å redusere mobbingen, skulle tilbys veiledning og støtte. Basert på notatet ga Kunnskapsdepartementet direktoratet i oppdrag å planlegge, igangsette og følge opp et slikt initiativ. Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning (Læringsmiljøsentret) fikk i oppgave å etablere, lede og administrere veiledningen i prosjektet.

Prosjektets overordnede mål er å forbedre læringsmiljøet og redusere mobbingen i kommunen og på skolene i kommunen. Det er videre et mål at skoleeier skal videreutvikle sin kompetanse i å følge opp skoler og utvikle skoleledelsen. Skolen skal utvikle et godt læringsmiljø og ha gode rutiner for å avdekke og løse mobbesaker, og ledelsen og de

ansatte skal vite hvilke grep som er nødvendige for å utvikle en lærende organisasjon. PPT skal støtte og hjelpe skolene i arbeidet med å utvikle læringsmiljøet. Det er et uttalt mål at elevene skal være aktive deltakere i prosjektet, og at også foreldre skal involveres.

Pilotfasen startet 1. september 2013, gikk over tre semestre og omfattet 9 fylker, 10 kommuner og 23 skoler (Vold, 2015). Prosjektet ble i denne fasen evaluert av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA, som konkluderte med at det var vanskelig å se noen resultater etter en relativt kort prosjektperiode, men at de involverte hadde vært fornøyde med gjennomføringen av prosjektet. Rapporten ga også innspill til en del forbedringsområder som tydeligere utvelgelseskriterier, utvidet veiledningsperiode, tydeligere og mer forpliktende progresjon og tydeligere involvering av elever og foresatte (Seeberg mfl., 2015). Disse innspillene ble tatt til følge i det videre arbeidet. Det ble besluttet å videreføre prosjektet, og allerede i januar 2014 startet pulje 2, med 16 fylker, 18 kommuner og 40 skoler. Prosjektperioden ble utvidet med ett semester, slik at denne puljen avsluttet i desember 2016. Pulje 3 hadde oppstart i august 2016, med 16 fylker, 18 kommuner og 38 skoler. Første delrapport fra NTNU, som forsker på denne puljen, viste at deltagerne var godt fornøyd, og at veiledningen førte til en endring i praksis (Wendelborg, 2016). Læringsmiljøsenteret gjorde en intern evaluering av pilotprosjektet, basert på tall fra Elevundersøkelsen. Denne viste positive resultater, spesielt på ungdomstrinnet (Auestad & Roland, 2015).

I 2013 oppnevnte regjeringen et utvalg ledet av Øystein Djupe-dal, som fikk i oppgave å vurdere virkemidler mot mobbing. Utvalget leverte i 2015 utredningen «Å høre til», hvor de presenterte en rekke forslag til endringer i regelverket, organisatoriske endringer samt bruk av pedagogiske virkemidler. I oppfølgingen av utredningen har Utdanningsdirektoratet etablert et kompetansetilbud for trygge og gode barnehage- og skolemiljøer. Et av tiltakene er å videreføre Læringsmiljøprosjektet i en fjerde pulje med start høsten 2018.

GRUNNLAGSDOKUMENT FOR DET VIDERE ARBEIDET MED MOBING

Det ble i løpet av 2016 utarbeidet et grunnlagsdokument for statens videre arbeid med mobbing og andre krenkelser. Dokumentet ble utarbeidet av Utdanningsdirektoratet i samarbeid med

Læringsmiljøsenteret og Senter for IKT i utdanningen. Dokumentet skal bidra til å etablere en felles forståelse og begrepsbruk hos statlige aktører for hvordan man kan fremme trygge og gode barnehage- og skolemiljøer samt forebygge, avdekke og håndtere mobbing og andre krenkelser. Dokumentet ble revidert i august 2017 på grunn av lovendringen i kapittel 9A.

Når det gjelder håndtering av mobbing, står *handlingsløyfa* sentralt i dokumentet. Skal man lykkes med å stoppe mobbing, er det avgjørende at man ikke handler tilfeldig, ustrukturert og uten kunnskap om hva som har effekt, noe kapitlene i denne boka understreker fra ulike ståsteder. Alle i skolen må ha kunnskap om hva de skal gjøre fra de får en mistanke om mobbing, til de lager en oppfølgingsplan for de involverte. I det opprinnelige grunnlagsdokumentet beskrives dette som en handlingsløyfe med 4 faser. Handlingsløyfa, basert på handlingsløypa (Moen, 2014), følger en gitt progresjon med tydelige prinsipper for hva man bør gjøre i hver fase av en mobbesak. Det første man må gjøre, er å følge med og fange opp indikasjoner på eller få kunnskap om at et barn eller en ungdom ikke har et trygt skolemiljø. Her er de profesjonelle voksnes blikk avgjørende. Videre må man å avdekke gjennom å undersøke saken nærmere. Her kan man for eksempel bruke avdekkingsverktøyet Spekter, som presenteres i kapittel 9. Deretter må mobbingen stoppes og miljøet gjenopprettes. Tiltakene som settes inn for å stoppe, skal være lovlige, egnede og tilstrekkelige (Utdanningsdirektoratet, 2017). Ved gjenoppbygging blir det viktig også å vurdere om det skal settes inn tiltak mot langtidsvirkninger eller senskader (Breivik mfl., 2017). Ved oppfølging og evaluering er det spesielt viktig å involvere elevene og foreldrene, men også andre aktører som ifølge Bronfenbrenners modell kan ha hatt en rolle i mobbesaken. Å følge handlingsløyfa vil sikre et systematisk arbeid hvor man vil ha gode forutsetninger for å lykkes. I det reviderte grunnlagsdokumentet har handlingsløyfa 5 faser. Hver fase blir nærmere omtalt og diskutert i kapittel 11.

LOVVERKET

Kapittel 9A i opplæringsloven omhandler elevenes skolemiljø og beskriver skolens plikt til å agere dersom miljøet ikke er trygt og godt for elevene. I lovverket som gjaldt fram til høsten 2017, er

handlings- og vedtaksplikten sentral. Intervjuene som brukes i denne boka, ble gjennomført da dette lovverket var gjeldende. Følgende formuleringer er brukt i § 9a-3:

Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremje eit godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør.

Dersom nokon som er tilsette ved skolen får kunnskap eller mistanke om at ein elev blir utsett for krenkjande ord eller handlinger som **mobbing**, diskriminering, vald eller rasisme, skal vedkommande **snarast undersøkje saka og varsle skoleleinga**, og dersom det er nødvendig og mogleg, sjøv gripe inn direkte.

Dersom ein elev eller forelder ber om tiltak som vedkjem det psykososiale miljøet, deriblant tiltak mot krenkjande åtferd som **mobbing**, diskriminering, vald eller rasisme, skal skolen **snarast mogleg behandla saka** etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova ...

Etter loven som gjelder fra høsten 2017, er handlingsplikten og vedtaksplikten erstattet med *aktivitetsplikten*, der nulltoleranse overfor mobbing ligger til grunn. Aktivitetsplikten innebærer at alle som jobber på skolene, skal følge med, varsle og gripe inn når noen blir mobbet eller krenket. Regjeringen gir med dette skolen strengere og tydeligere regler for hva de skal gjøre når noen blir mobbet, og styrker rettighetene til elevene og deres foreldre. Skolene skal undersøke all mistanke om mobbing og sette inn tiltak når en elev ikke har det trygt og godt på skolen. Dersom skolen ikke reagerer raskt nok og på riktig måte, kan kommunen få dagbøter. Det er videre en skjerpet plikt til å handle når det er en voksen som krenker en elev. En skole som setter i verk tiltak for å forebygge eller stoppe mobbing, skal ifølge de nye reglene også lage en plan for hvordan disse tiltakene skal gjennomføres. Dette skal gjøre barn og foreldre trygge på at noe faktisk skjer.

I nytt kapittel 9A er det også et krav om dokumentasjon, noe som er viktig dersom det senere blir en klagesak. Ny klageordning, som innebærer direkte klageadgang til Fylkesmannen, skal sikre at det blir enklere og raskere å få hjelp. Klagen trenger altså ikke å gå innom hverken rektor eller skoleeier. Det skal i tillegg være mulig å klage på Fylkesmannens vedtak. Klageinstansen blir da Utdanningsdirektoratet.